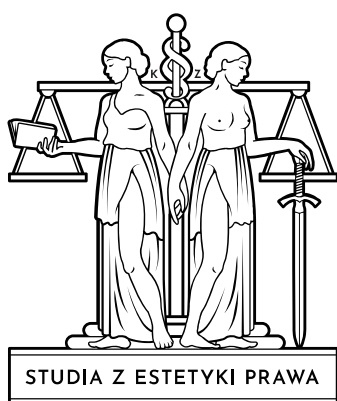
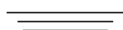

Estetyczne wymiary
praktyki
stosowania prawa

Redaktor serii
Kamil Zeidler

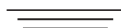

Estetyczne wymiary praktyki stosowania prawa

redakcja

Joanna Kamień

Paweł Sut

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2025

Recenzenci

Prof. dr hab. Jolanta Jabłońska-Bonca
Prof. dr hab. Przemysław Kaczmarek

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Kamień

Korekta streszczeń
Michał Mleczko

Projekt okładki i stron tytułowych
Kaja Mucha

Na okładce:
Gustav Klimt, *Jurisprudenz* (w kolorze), Museo di Roma – Palazzo Braschi,
fot. K. Zeidler, Rzym 2021

Skład i łamanie
Łukasz Gwizdała

Książka sfinansowana ze środków:
Rektora Uniwersytetu Gdańskiego, Dziekana Wydziału Prawa
i Administracji UG oraz Prorektora UG ds. Badań Naukowych
w ramach Programu Humanistyki Gdańskiej

© Copyright by Uniwersytet Gdański, 2025
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-758-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp (Joanna Kamień, Paweł Sut) | 9

Część 1

Od idei do rzeczywistości stosowania prawa

Jerzy Zajadło

Piękno sprawiedliwości i brzydota niesprawiedliwości
w obrazie Hansa Vredemana de Vries
w Sali Czerwonej Ratusza Głównego Miasta w Gdańsku | 19

Maciej Jońca

O Sprawiedliwości niewyobrażalnej.
Kilka uwag na temat traktatu *De iustitia pingenda* Battisty Fieri | 35

Sławomir Tkacz

Czy etyczne jest oszukanie Göringa?
Rozważania o etyce, sztuce i wymiarze sprawiedliwości
na przykładzie sprawy Hana Van Meegerena | 53

Tomasz Widłak

Czy prawnicy powinni być piękni? O prawniczej kalokagatii | 73

Karol Gregorczyk

Praktyka adwokacka jako forma działalności twórczej | 93

Grzegorz Maroń

Piękno jako kategoria pojęciowa w polskim orzecznictwie | 113

Aleksandra Guss

Wartości estetyczne i wartości artystyczne
w uzasadnieniach orzeczeń sądów administracyjnych | 133

Filip Przybylski-Lewandowski

Szata graficzna wyroków sądowych –
refleksje o wizualnych aspektach orzeczeń sądowych | 161

Tomasz Braun

Elegancja wypowiedzi normatywnej | 179

Dawid Kostecki

Estetyka prawa w pracy urzędnika administracji publicznej –
ujęcie zewnętrzne i wewnętrzne | 207

Sandra Marek

W jaki sposób architektura sądów wpływa na percepcję prawa? | 229

Część 2

Literacko-filmowe *case studies*

Jakub Z. Lichański

Prawo i literatura: Stanisław Lem i David Weber.
Studium dwóch przypadków | 247

Paweł Sut

Anioł zagłady Luisa Buñuela
jako źródło metafor nieoczywistej prawniczej niyapokalipsy | 267

Joanna Kamień

Obraz prawa i prawników w *Lalce* Bolesława Prusa | 295

Przemysław Rybiński

The Right Stuff. O idiomatyczności roli zawodowej prawnika | 317

Adrian Zaorski

Niezły pasztet w stosowaniu prawa,
czyli o chaosie, prawdzie i skromności | 341

Jakub Karczewski

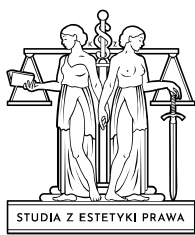
Wykorzystanie tekstów kultury
w nauczaniu wstępu do prawoznawstwa | 361

Posłowie

Kamil Zeidler

Jurisprudenz Gustava Klimta w kolorze | 393

Autorzy | 411

Wstęp

Również sto lat temu, w 1925 r. Benjamin L. Cardozo (1870–1938), sędzia Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, opublikował na łamach „Yale Law Review” artykuł pt. *Law and literature*¹. Analizował w nim uzasadnienia wyroków sądowych z punktu widzenia cech literatury. Przekonywał swoich kolegów sędziów, by w praktyce orzeczniczej nawiązywali do literatury. Polemizował z tymi, którzy – w obawie, że obniżyłoby to ich autorytet – sprzeciwiali się czerpaniu z literatury i wprowadzaniu elementów języka literackiego do uzasadnień wyroków. Tymczasem według Cardozo odwołanie się przez sędziów do literatury pozwala na lepsze, bardziej trafne sformułowanie myśli, a jednocześnie, wbrew przywołanym wyżej obawom niektórych przedstawicieli judykatury, „przemawia głosem jakiegoś zewnętrznego i najwyższego autorytetu, konsekwentnie jednak, z najwyższą literacką doskonałością”². Co ważne w kontekście niniejszej książki, autor ten, przytaczając przykłady kolejnych sędziów sięgających w uzasadnieniach orzeczeń do dzieł literackich, dowodził też, że literatura może mieć praktyczne zastosowanie w prawie. Tym samym Cardozo zwracał uwagę na znaczenie wartości estetycznych w praktyce stosowania prawa.

¹ B.L. Cardozo, *Law and literature*, „Yale Law Review” 1925, vol. 14, s. 669–718.

² *Ibidem*, s. 669.

To był czas, kiedy ruch znany obecnie jako prawo i literatura jeszcze nie istniał, a chociaż Benjamin Cardozo, obok Johna Wigmore'a³, stał się jednym z jego prekursorów, to umownie za początek rozwoju kierunku *law and literature* przyjmuje się rok 1973, gdy ukazała się książka Jamesa Boyda White'a pt. *The Legal Imagination*⁴. Od tego czasu badania nad prawem i literaturą mocno się rozwinęły, ale jednocześnie stały się częścią szerszego nurtu filozofii prawa, znanego jako estetyka prawa. Najprościej rzecz ujmując, estetyka prawa zajmuje się relacjami pomiędzy prawem a estetyką poprzez poszukiwanie wartości estetycznych w samym prawie (perspektywa wewnętrzna), poprzez odnajdywanie wątków związanych z prawem w sztuce i kulturze (perspektywa zewnętrzna), wreszcie poprzez wskazywanie wpływu norm prawnych na szeroko pojętą estetykę (prawo jako narzędzie estetyzacji)⁵.

W literaturze angielskiej czy niemieckiej estetyka prawa na dobre zagościła od lat 90. XX wieku, a zwłaszcza XXI wiek przyniósł na tym polu wiele osiągnięć⁶. Jednak i w innych krajach estetyka prawa budzi coraz

³ J.H. Wigmore, *List of Legal Novels*, Northwestern University Law Publishing Association, Chicago 1908; artykuł został przedrukowany pt. *A List of One Hundred Legal Novels* w: „Illinois Law Review” 1922, no. 17, s. 26–41.

⁴ J.B. White, *The Legal Imagination: Studies in the Nature of Legal Thought and Expression*, Little, Brown & Co, Boston 1973.

⁵ Zob. K. Zeidler, *Estetyka prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego – Wolters Kluwer, Gdańsk – Warszawa 2018, s. 40–41.

⁶ Wymieniając same tylko książki, można wskazać m.in. *Law and Aesthetics*, ed. R. Kervelson, Peter Lang Verlag, New York – Bern – Frankfurt am Main 1992; G. Bagnall, *Law as Art*, Ashgate, Dartmouth – Aldershot – Brookfield 1996; C. Douzinas, R. Warrington, *Justice Miscarried: Ethics and Aesthetics of Law: Postmodern Theory*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1997; *Law and the Image: The Authority of Art and the Aesthetics of Law*, eds. C. Douzinas, L. Nead, University of Chicago Press, Chicago 1999; E. Scarry, *On Beauty and Being Just*, Princeton University Press, Princeton – Oxford 1999; A. Gearey, *Law and Aesthetics*, Hart Publishing, Oxford – Portland (Oregon) 2001; D. Manderson, *Songs without Music: Aesthetic Dimensions of Law and Justice*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 2000; *An Aesthetics of Law and Culture: Texts, images, screens*, eds. A.T. Kenyon, P.D. Rush, Elsevier, Amsterdam – Boston – Heidelberg 2004; A. Young, *Judging the Image: Art, Value, Law*, Routledge, London – New York 2005; *Images in Law*, eds. A. Wagner, W. Pencak, Ashgate, Adlershot – Burlington 2006; *Law and Art: Justice, Ethics and Aesthetics*, ed. O. Ben-Dor, Routledge, New York 2011; *Visualising Law*

większe zainteresowanie, czego przykładem są nie tylko książki czy artykuły naukowe, ale także konferencje, wykłady dla studentów studiów prawniczych, seminaria, prace magisterskie.

Estetyka prawa od kilku lat znajduje się w kręgu zainteresowań badawczych Katedry Teorii i Filozofii Państwa i Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, głównie za sprawą prac kierowników tej Katedry – najpierw prof. dr. hab. Jerzego Zajadły⁷, a następnie prof. dr. hab. Kamila Zeidlera⁸. Ich dokonania w tym zakresie są nie do przecenienia, a publikacje poświęcone estetyce prawa są powszechnie znane i cytowane, nie tylko w Polsce, ale i za granicą. Można powiedzieć, że badania nad estetyką prawa stanowią aktualnie jeden z głównych tematów badawczych podejmowanych w gdańskim ośrodku teorii i filozofii prawa. Jednym z przejawów tego był panel pt. „Estetyczne wymiary prawa”, zorganizowany przez Katedrę Teorii i Filozofii Państwa i Prawa UG w ramach Kongresu IVR – Zjazdu Katedr Teorii i Filozofii Prawa, który odbył się w dniach 23–25 września 2024 r. na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Panel cieszył się dużym zainteresowaniem słuchaczy i spotkał się z pozytywnym odbiorem. Wystąpienia większości referentów dotyczyły obrazu prawników w literaturze i filmie, poruszały – z perspektywy estetyki prawa – kwestie

and Authority: Essays on Legal Aesthetics, ed. L. Dahlberg, Berlin – Boston 2012; P. Godrich, *Legal Emblems and the Art of Law: Obiter Depicta as the Vision of Governance*, Cambridge University Press, New York 2014; *Law, Culture and Visual Studies*, eds. A. Wagner, R.K. Sherwin, Springer, Dordrecht – Heidelberg – New York 2014; V. Hayaert, *Lady Justice. An Anatomy of Allegory*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2023.

⁷ Zob. np. J. Zajadły, *Estetyka – zapomniany piąty człon filozofii prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2016, z. 4, s. 17–30; *idem*, *Graficzny obraz systemu prawa: prawo, estetyka, estetyka prawa?*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2016, nr 104, s. 39–60; *idem*, *Malowanie sprawiedliwości. Komentarz do ważnego epizodu z historii estetyki prawa*, seria: *Studia z Estetyki Prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2024.

⁸ Zob. m.in. K. Zeidler, *Estetyka prawa – ujęcie zewnętrzne i wewnętrzne* [w:] *Integracja zewnętrzna i wewnętrzna nauk prawnych*, cz. 2, red. M. Król, A. Bartczak, M. Zalewska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014; *idem*, *Estetyka prawa: ekslibris prawniczy*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2017, t. 38, s. 645–658; zwł. *idem*, *Estetyka prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego – Wolters Kluwer, Gdańsk – Warszawa 2018 (dalej: *Estetyka prawa* 2018); *Aesthetics of Law. From Methodology to Manifestations*, eds. K. Zeidler, J. Kamień, Springer, Cham 2024.

pożądanych predyspozycji przedstawicieli zawodów prawniczych, specyfiki tych zawodów i ich wpływu na odbiór prawa przez obywateli. Te tematy wiążą się z ważnym społecznym zagadnieniem wpływania na ludzkie losy przez prawników, zarówno sędziów, którzy, interpretując prawo, rozstrzygają spory, jak i adwokatów reprezentujących ludzi w różnych sprawach. W związku z tym zdecydowaliśmy się przygotować książkę, w której estetyka prawa stanie się tłem i kontekstem refleksji skupionych na praktyce stosowania prawa, tak aby bardzo pojemne zagadnienie estetyki prawa ująć w węższe ramy. Naszym zamiarem było opracowanie publikacji zbiorowej poświęconej współczesnym problemom szeroko pojętej praktyki prawniczej zarówno w ujęciu wewnętrznym (dotyczącym rzeczywistych wytworów pracy prawników i sędziów, postaw przedstawicieli prawa itp.), jak i zewnętrznym estetyki prawa (podejmującym zagadnienia relacji pomiędzy prawem a sztukami pięknymi, jak m.in. prawo i literatura, prawo w filmie, prawo i muzyka, prawo w architekturze, malarstwie, fotografii)⁹.

Jednocześnie zależało nam na tym, by w książce zaprezentować zdecydowanie więcej, niż udało się na konferencji, na której – siłą rzeczy – mieliśmy ograniczony czas i liczbę prelegentów. Zaprosiliśmy więc do złożenia tekstów osoby z różnych ośrodków akademickich w Polsce, przede wszystkim prawników, ale też innych badaczy skupionych w Stowarzyszeniu Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej. Bardzo cieszy nas odzew na nasze zaproszenie i z dużym zainteresowaniem przyjmowaliśmy kolejne propozycje tematów. Oddaliśmy głos różnym autorom, co jest naszym zdaniem atutem książki, bowiem dzięki temu uzyskujemy obraz zdecydowanie bardziej zróżnicowany niż perspektywa jednego tylko badacza, a ponadto – choć pierwotnie nie mogliśmy tego przewidzieć, wystosowując otwarte *call for papers* – szczęśliwie złożyło się tak, że niektóre teksty wchodzą z sobą w dialog, są dla siebie uzupełnieniem, rozwinięciem.

Niniejsza książka jest kolejną już próbą odpowiedzi na sformułowany niemal sto lat temu postulat Gustava Radbrucha, który w 1932 r. w swojej *Rechtsphilosophie* pisał: „Należy zatem domagać się systematycznej estetyki

⁹ Zgodnie z podziałem zaproponowanym przez K. Zeidlera w książce *Estetyka prawa* 2018, s. 51–74.

prawa, która dotąd nie zdążyła się rozwinąć w jakąś spójną całość¹⁰. Zdajemy sobie sprawę, że zbiór, który przekazujemy do rąk Czytelników, nie stanowi zamkniętej całości, bowiem nie taki jest jego cel. Celem badań podejmowanych w gdańskim ośrodku teorii i filozofii prawa jest bowiem przede wszystkim propagowanie estetyki prawa jako ważnego elementu refleksji nad prawem nie tylko w sensie idei prawa (*ius*), ale także nad prawem, które jest tworzone i obowiązujące (*lex*).

Prawo jest utożsamiane przede wszystkim z takimi wartościami, jak sprawiedliwość, słuszność, prawda, pewność, bezpieczeństwo czy dobro. Wystarczy jednak uświadomić sobie, że w zasadzie w estetyce prawa chodzi także o taką refleksję nad prawem, która przenosi punkt ciężkości z treści na formę i sposób wyrażania, z obiektu na jego symboliczne znaczenie. Jeśli będziemy tak myśleć o prawie, dostrzegając nie tylko przekaz, ale też sposób tego przekazu, cały zestaw użytych środków i narzędzi, doskonałość i piękno formy, to dostrzeżemy w nim sztukę. Wszak powszechnie znana i do dziś mająca zastosowanie antyczna paremia *lus est ars boni et aequi* utożsamia prawo właśnie ze sztuką. Już to winno być przesłanką do estetycznej refleksji nad prawem. Refleksja ta nigdy nie powinna być zaniechana, ale skoro przez tyle lat nawoływanie Radbrucha do systematycznej estetyki prawa nie było traktowane z należytą uwagą, wiele mamy na tym polu do nadrobienia.

Książka ukazuje się w serii wydawniczej „Studia z Estetyki Prawa”, której założycielem i redaktorem naukowym jest Kamil Zeidler. W 2019 r. w serii tej ukazała się publikacja wieloautorska *Prawo i literatura. Parerga*¹¹, w której znalazło się 31 esejów poświęconych *stricto* prawu i literaturze jako jednemu z działów estetyki prawa. Monografia ta składała się z dwóch części: *Od prawa do literatury* oraz *Od literatury do prawa*, w ramach których uporządkowaliśmy poszczególne teksty. Niniejszą publikację również zdecydowaliśmy się podzielić na dwie główne części, które korespondują w pewnej mierze z podziałem, jaki został zaproponowany w *Prawie i literaturze. Parerga*. Otóż

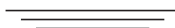
¹⁰ G. Radbruch, *Filozofia prawa*, tłum. E. Nowak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 116; cyt. za: K. Zeidler, *Estetyka prawa* 2018, s. 263.

¹¹ *Prawo i literatura. Parerga*, red. J. Kamień, J. Zajadło, K. Zeidler, seria: Studia z Estetyki Prawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019.

w części pierwszej pt. *Od idei do rzeczywistości stosowania prawa*, po dwóch tekstach wprowadzających, w których w kontekście dzieł sztuki zostało omówione zagadnienie sprawiedliwości jako symbolu prawa, umieściliśmy rozdziały dotyczące *stricte* praktyki stosowania prawa rozpatrywanej pod kątem wartości estetycznych. Znalazły się tu zarówno teksty na temat zawodów prawniczych i cech osobowych ich przedstawicieli, które można rozpatrywać w kategoriach estetycznych, jak i dotyczące wartości estetycznych wytworów praktyki prawniczej oraz sądów.

Z kolei część druga pt. *Literacko-filmowe case studies* zawiera rozdziały, w których punktem wyjścia i pretekstem do rozważań na temat prawa i prawników są konkretne dzieła literackie i filmowe. To w ich kontekście autorzy próbują odpowiedzieć na pytania, między innymi o to, czy stosowanie prawa może być piękne i czy sama literatura może być pomocna w nauczaniu prawa, a także czy np. dzieła literackie i filmowe mogą stanowić materiał do konstruowania metafor mogących posłużyć lepszemu opisaniu i zrozumieniu różnych zjawisk prawnych. Naszym zdaniem analizy literackich i filmowych obrazów praktyki prawniczej, w tym praktyki stosowania prawa, mogą stanowić fascynujący przedmiot filozoficznoprawnej refleksji, inspirując do wyjścia poza tradycyjne pojęcia, paradygmaty i metody prawoznawstwa.

Monografię kończy tekst Kamila Zeidlera przygotowany w formie posłowania. Stanowi on komentarz i wyjaśnienie dotyczące okładki książki, na której umieściliśmy, wykonaną i udostępnioną przez K. Zeidlera, fotografię kolorowej reprodukcji znanego, ale już nieistniejącego obrazu Gustava Klimta pt. *Jurisprudenz*. Symboliczny przekaz tego obrazu pokazuje, jak złożonym fenomenem jest prawo i jak silny wpływ ma na ludzkie życie. Należy dążyć do tego, by było ono dobre, a przez to zyska też wymiar piękna. Jesteśmy przekonani, że estetyka prawa pozwala dostrzegać prawo w całej jego złożoności i otwiera nas na piękno prawa. Każe poszukiwać w nim doskonałej triady wartości: *verum, bonum, pulchrum*, bo czy piękne może być coś, co nie jest dobre i prawdziwe?

W ostatnich słowach tego Wstępu prosimy o przyjęcie podziękowań osoby, które – oczywiście obok całego naszego zespołu autorskiego – przyczyniły się do powstania książki i wydania jej w obecnym kształcie. Dziękujemy Recenzentom: Pani prof. Jolancie Jabłońskiej-Boncy i Panu prof. Przemysławowi Kaczmarkowi za wszystkie cenne merytoryczne uwagi zarówno do autorów, jak i do nas. Profesorowi Kamilowi Zeidlerowi jesteśmy wdzięczni nie tylko za piękną oprawę graficzną, jaką książka zyskała dzięki Jego pomysłowi na okładkę i udostępnieniu nam zdjęcia, ale także za konsultacje i wskazówki na każdym etapie procesu wydawniczego i czuwanie nad całością. Władzom Uniwersytetu Gdańskiego – Panu Rektorowi prof. Piotrowi Stepnowskiemu, Panu Prorektorowi ds. Badań Naukowych prof. Wiesławowi Laskowskiemu oraz Panu Dziekanowi Wydziału Prawa i Administracji UG prof. Wojciechowi Zalewskiemu – dziękujemy za wsparcie finansowe publikacji.

Gdańsk, 1 czerwca 2025 r.

Joanna Kamień
Paweł Sut